

372
К73

P-У

1432/—

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

КОТ Наталія Михайлівна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
ДИТЯЧОГО САДКА ТА СІМ'Ї В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

13.00.01 - Теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Кот

Київський педагогічний
інститут ім. О. М. Горького
БІБЛІОТЕКА

Київ -- 1993

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100313309

Робота виконана на кафедрі дошкільної педагогіки Київського державного педагогічного інституту ім.М.П.Драгоманова

- Науковий консультант - доктор педагогічних наук, професор З.Н.Борисова
- Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, дійсний член АПН України, професор О.Я.Савченко
кандидат психологічних наук, ст.науковий співробітник С.О.Ладивір
- Провідна установа - Рівненський державний педагогічний інститут

Захист дисертації відбудеться "28" квітня 1993 року о 14³⁰ годині на засіданні спеціалізованої ради К. ІІЗ 01.02 в Київському державному педагогічному інституті ім.М.П.Драгоманова за адресою: 252030, м.Київ-30, вул.Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського державного педагогічного інституту ім.М.П.Драгоманова.

Автореферат розіслано "27" березня 1993 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Мер —

Л.Г.Подольак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни гостро постає проблема вирішення глобальних протиріч у взаємозв'язках суспільства і природи. На це вказували В.І.Вернадський, І.П.Герасимов, І.В.Новик, М.М.Рябчиков, Е.К.Федоров та ін.

Ріст населення земної кулі, технічний прогрес і непомірно зростаюче використання природних ресурсів привели до різкої зміни екобалансу планети. Кризові ситуації у взамовідносинах суспільства і природи стали наслідком порушення людиною законів природи. У зв'язку з цим проблема охорони природи набула світового значення, доказом чого є те, що багато міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО, присвячують їй спеціальні дослідження, які тією чи іншою мірою розкривають багатоаспектні питання охорони природи і дбайливого до неї ставлення.

В умовах незалежної України постають завдання відновлення та охорони природи. За останні роки лише на Україні зникло до трьох тисяч річок, багато історичних озер і боліт, занапащено отрутохімікатами та недбалим розориванням біля двох мільйонів гектарів найкращих у світі чорноземів, занесено до Червоної книги колось найшанованішого сусіда сільських обійсть - в'язя. Масштабною трагедією для людства обернулася чорнобильська катастрофа. Причиною всьому цьому стала недбалість, недостатня екологічна вихованість людей.

На сучасному етапі проблема "людина - оточуюче середовище" розглядається не лише як природничо-історична та біологічна, але й як філософська, політична, соціальна і педагогічна. Дальший розвиток народної освіти потребує координації дій усіх суміжних

ланок освіти і виховання підростаючого покоління, в тому числі дитячого садка і сім'ї. У цьому аспекті найбільш досліджені умови, які забезпечують єдність дій в підготовці дитини до школи /Л.А.Венгер, Д.В.Ельконін, О.В.Запорожець, В.К.Котирло, Г.М.Леушина, Г.О.Люблінська, М.М.Подд'яков, О.В.Проскура та інші/; менш виснені вимоги і шляхи забезпечення єдності в ознайомленні дітей з природою, і зовсім не досліджена ця проблема стосовно екологічного виховання.

Питанням природоохоронного виховання дітей дошкільного віку присвячені кандидатські дисертації В.Г.Грецової, Т.В.Земцової, Н.М.Кондратскої, З.П.Плохій, Л.Ф.Ущекене, А.М.Федотової. З.П.Плохій розглядає екологічне виховання дошкільників на матеріалі ознайомлення їх з тваринним світом. В.Г.Грецова трактує надбання про природу як фактор позитивного до неї ставлення. Д.С.Салєвою проведено дослідження проблеми екологічного виховання молодших школярів у процесі навчальної роботи.

Аналізуючи стан екологічного виховання в дитячому садку, в початковій школі, дослідники відзначають, що в основному воно спрямоване на інтелектуальний розвиток дитини і меншою мірою торкається емоційно-моральної сфери особистості дитини, тоді як ефективність екологічного виховання завдячує тісному зв'язку інтелектуального та емоційного /О.М.Захлебний, І.Д.Зверев/. Крім того, суттєвим недоліком організації екологічного виховання є утилітарний підхід до ролі природи в житті людини, недооцінювання її естетичного значення, нечітке формування у дітей уявлень про взаємозв'язки її окремих компонентів, а також про позитивний і негативний вплив людини на природу.

Актуальні питання загальної проблеми взаємозв'язку сім'ї і дитячого садка у формуванні особистості дитини висвітлені в пра-

цяк Л.В.Загик, В.М.Іванової, В.К.Котирло, С.О.Ладієр, Т.О.Маркової, Л.Ф.Островської. При цьому роль сім'ї в екологічному вихованні дітей дошкільного віку до цього часу не була предметом спеціального дослідження. Не вивчені також педагогічні умови організації спільної роботи дитячого садка і сім'ї в цьому напрямку, що й зумовило вибір теми дисертації.

Об'єкт дослідження - екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження - взаємодія дитячого садка і сім'ї в екологічному вихованні дітей.

Мета дослідження - визначити оптимальні педагогічні умови, що забезпечують ефективну взаємодію дитячого садка і сім'ї в екологічному вихованні дошкільників.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати систему спільної роботи дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання старших дошкільників.
2. Визначити і експериментально перевірити оптимальні педагогічні умови взаємодії дитячого садка і сім'ї в екологічному вихованні дітей.
3. Розробити педагогічні рекомендації щодо забезпечення ефективної взаємодії дитячого садка і сім'ї в екологічному вихованні.

У вирішенні цих завдань ми керувалися гіпотезою: визначення та впровадження педагогічних умов, які б забезпечували взаємодію в системі роботи дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання, буде сприяти підвищенню рівня сформованості у старших дошкільників екологічних знань, емоційних почуттів, позитивного ставлення до оточуючої природи, навичок практичної діяльності в їх єдності.

Теоретичною основою дослідження стали філософські положення

про єдність суспільства з природою, а також психологічні та педагогічні праці, в яких розкриваються вікові особливості дітей, закономірності формування особистості та процесу навчання і виховання.

Дослідження здійснювалося із застосуванням таких методів: педагогічного експерименту, бесіди, спостереження, анкетування, інтерв'ю, створення педагогічних ситуацій, графічної і статистичної обробки одержаних даних.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалась теоретичним аналізом проблеми, відповідністю використаних методів предмету, меті і завданням дослідження, поєднанням кількісного і якісного аналізу, результатами методів математичної статистики.

Дослідженням були охоплені дошкільні заклади № 227, 148 м.Києва і № 3 м.Козельця Чернігівської області з загальною кількістю 100 дітей. У ході дослідження були опитані 120 батьків і 50 вихователів. Дослідження проводилось протягом 3-х років в три етапи.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці системи спільної роботи дитячого садка і сім'ї, яка спрямована на формування у старших дошкільників екологічних знань про природу, позитивних почуттів до її об'єктів, а також вироблення практичних умінь і навичок по догляду за ними.

Виявлені критерії та показники елементарної екологічної вихованості дітей: наявність уявлень про взаємозв'язки, які існують в природі, наявність позитивних почуттів до об'єктів природи, умінь та навичок по догляду за ними, на основі чого встановлені групи дітей з високим, середнім, низьким рівнями вихованості.

Визначені три рівні активності батьків у цьому процесі /високий рівень - батьки проявляють велику особисту зацікавленість

в екологічному вихованні, з власної ініціативи приймають участь у виховних заходах, середній рівень - допомагають дошкільному закладу лише на прохання вихователів, низький рівень - участі в заходах з екологічного виховання не беруть/.

Досліджені найбільш ефективні форми спільної роботи дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання дошкільників.

Теоретичне значення дослідження полягає в розширенні наукових знань про педагогічні умови, які забезпечують ефективність вирішення завдань екологічного виховання дітей шляхом взаємодії дитячого садка і сім'ї, головними з яких є: забезпечення єдності мети і змісту екологічного виховання дітей в дитячому садку та в сім'ї, взаємодія і наступність форм і методів роботи, координація у їх використанні з боку дитячого садка. Матеріали дослідження дають можливість розширити теоретичні положення щодо побудови педагогічного процесу в цьому аспекті, зокрема, спрямовує вихователів на більш систематичне і послідовне залучення дітей до участі в практичній діяльності в природі поряд із застосуванням інших видів діяльності.

Особистий внесок автора складають розробка і наукове обґрунтування педагогічних умов, що забезпечують ефективність взаємодії і наступності в роботі дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення дослідження полягає в розробці і впровадженні в педагогічний процес науково-педагогічних рекомендацій з організації екологічного виховання дітей спільними зусиллями дитячого садка і сім'ї, які можуть бути використані в масовій практиці дошкільних закладів. Методичний матеріал дослідження може бути використаний також у вузівському викладанні і в системі підготовки кваліфікації спеціалістів дошкільного профілю.

На захист виносяться такі положення:

1. Удосконалення педагогічного процесу, спрямованого на ефективне екологічне виховання дітей дошкільного віку, потребує взаємодії і наступності в роботі дитячого садка і сім'ї при спрямовувчій ролі дошкільного закладу.

2. Показниками елементарної екологічної вихованості у дітей є наявність уявлень про взаємозв'язки, які існують в природі, позитивних почуттів до об'єктів природи, умінь та навичок дбайливого догляду за ними.

3. Педагогічними умовами ефективності екологічного виховання дітей в дитячому садку та сім'ї є забезпечення єдності його мети і змісту, взаємодія і наступність методів роботи, координація у їх використанні з боку дитячого садка.

Апробація і впровадження одержаних результатів.

Матеріали дослідження відображені в трьох публікаціях автора, обговорювались на щорічних науково-практичних конференціях кафедри дошкільної педагогіки КДП ім. М.П. Драгоманова /1989-1992 рр./, на Всесоюзній науково-практичній конференції в м.Одесі, на методичних об'єднаннях дошкільних працівників м.Києва.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури додатка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання дослідження; охарактеризовано методи, етапи роботи; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, сформульовано основні положення, що виносяться на захист.

В першому розділі "Теоретичні основи спільної роботи дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання" аналізується стан теоретичних досліджень про екологічне виховання як актуальну соціально-педагогічну проблему, обґрунтовується необхідність єдності роботи дитячого садка і сім'ї в екологічному вихованні дошкільників.

Останнім часом вчені, філософи, соціологи, педагоги, а також письменники особливу увагу приділяють питанням взаємодії суспільства з природним середовищем, тобто екологічним проблемам. Загальне поняття "екологія" багатогранне. Зокрема, це розділ біології, який вивчає взаємовідношення живих істот з оточуючим їх середовищем. У працях філософів, педагогів та інших вчених, які цікавляться проблемами екології, цей термін використовується для характеристики зв'язків людини з природою в аспекті формування у підростаючого покоління екологічної свідомості, бережливого ставлення до природного середовища. Не ставлячи завдання охопити філософські аспекти екологічної проблеми, ми намагалися розглянути екологічне виховання дітей дошкільного віку у дитячому садку і в сім'ї, метою якого є формування у них знань про найпростіші взаємов'язки в природі, уявлень та дбайливого ставлення до оточуючого середовища.

Розуміння екології як комплексної, багатогранної науки ми знаходимо у працях філософів, природознавців, педагогів /В.І.Вернадський, Я.А.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, К.Д.Ушинський, Є.І.Тихеева, Є.М.Водовозова, С.Ф.Русова та ін./.

Сучасне розуміння екологічного виховання /Я.І.Габев, А.М.Захлебний, І.Д.Зверев, І.Т.Суравергіна/ спирається на положення, що все живе має рівне право на життя, і роль людини полягає в тому, щоб допомогти "братом нашим меншим", інколи - і в ущерб собі.

Прогресивні ідеї та погляди на природу викладені в дослідженнях сучасних вчених, які безпосередньо працюють в галузі дошкільної педагогіки /В.М.Кондратюк, З.П.Шлохія, О.М.Федотова, Н.Ф.Яришева/.

На сучасному етапі акцентується увага на необхідності комплексного підходу до виховної роботи з дітьми, який передбачає вирішення завдань екологічного змісту в єдності з вихованням у дітей почуття патріотизму /Н.Ф.Виноградова, С.А.Козлова/; активно розробляється система знань для дошкільників про взаємозв'язки живих організмів із середовищем, про захисні пристосування тварин /Т.В.Земцова, С.М.Ніколаєва, К.Е.Фабрі/; вивчаються можливості засвоєння дітьми знань про сезонні зміни в житті рослин /Т.В.Земцова, Л.Ф.Ушецкене/; виділяються основні напрямки систематизації знань про природу /П.Г.Саморукова/. Разом з тим необхідно відмітити, що проблема екологічного виховання дітей повною мірою не розв'язана і це вимагає постійної роботи не лише з боку дитячого садка, але й сім'ї.

Спільна робота вихователів і батьків по формуванню екологічної спрямованості особистості дитини з перших років її життя має глибоко суспільне значення. Педагогічні основи спільної роботи школи і сім'ї, дитячого садка і сім'ї з виховання дітей розробили І.В.Гребенніков, Т.О.Деусова, В.І.Загик, Т.О.Маркова, Л.Ф.Островська, Д.І.Перфильєвська, А.Т.Фонотова. Їх праці присвячені різним аспектам спільної діяльності сім'ї, дитячого садка і школи.

При визначенні сутності єдності дій сім'ї і дитячого садка з екологічного виховання дітей ми виходили з єдиної загальної мети виховання і конкретних завдань та вимог. Цим мотивується єдність виховних дій, спрямованих на систематичне формування мо-

ральних якостей особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури /І.В.Гребенніков, В.К.Котирло, С.О.Ладивір/ показує, що в плані роботи дитячого садка з сім'єю більш досліджені дві проблеми: психолого-педагогічна просвіта батьків з метою підвищення рівня їх педагогічної обізнаності в цьому напрямку і вивчення сім'ї та встановлення контактів з її членами з метою погодження виховних впливів на дитину. Це визначає важливе завдання - дослідити і визначити педагогічні умови, які можуть бути враховані для забезпечення ефективної взаємодії дитячого садка і сім'ї у справі виховання дітей. У нашому дослідженні - це педагогічні умови, які забезпечують єдність дій дитячого садка і сім'ї в екологічному вихованні.

Аналіз практичного досвіду роботи дитячого садка та сім'ї /за даними констатуючого експерименту/ свідчить про те, що екологічне виховання дітей в дошкільних установах, а особливо в сім'ї, на сьогодні не може нас задовольнити. Вихователі і батьки визнають, що ця робота не проводиться ними цілеспрямовано та систематично. Причиною цього батьки та вихователі вважають відсутність чітко зазначених рекомендацій в цьому напрямку, недостатню ефективність традиційних форм роботи, а іноді - просте небажання батьків виконувати цю роботу. Дані констатуючого експерименту приводять нас до висновку, що необхідна поглиблена робота з вихователями з питань екологічного виховання, а з іншого боку потрібна педагогічна просвіта батьків, цілеспрямоване керівництво їх діяльністю по вихованню дітей, пошук нових форм спільної роботи.

В другому розділі "Взаємодія дитячого садка і сім'ї в здійсненні завдань екологічного виховання дошкільників /за даними дослідно-експериментальної роботи/" розкрито основні напрямки

методичної роботи з вихователями по екологічному вихованню дітей, зміст та наслідки дослідно-експериментальної роботи дитячого садка і сім'ї, проведено порівняльний аналіз результатів дослідницької роботи.

Метою формуючого експерименту було визначити форми і зміст взаємодії дитячого садка і сім'ї в екологічному вихованні дітей.

Для розв'язання поставлених завдань ми спрямувати свою дослідну роботу на визначення змісту і форм екологічного виховання дітей в умовах дитячого садка і сім'ї; на забезпечення підготовки вихователів і батьків до виконання цього змісту; на уточнення і використання можливостей створення умов для безпосередньої практичної діяльності дітей в природі; встановлення спільних форм роботи в сім'ї і в дошкільному закладі при врахуванні їх специфіки.

У змісті та організації дослідно-експериментальної роботи ми передбачали вирішення завдань екологічного виховання у двох взаємопов'язаних напрямках: підготовка вихователів і безпосередня їх робота з дітьми з екологічного виховання та педагогічна просвіта батьків у даному плані, залучення їх до спільної з дитячим садком діяльності.

Під час зустрічей з вихователями, батьками в бесідах з ними і консультаціях основна увага була приділена розвитку емоційної сфери і її впливу на ставлення дітей до природи. Це завдання здійснювалося на протязі всього періоду формуючого експерименту. Основними умовами в вихованні емоційно-позитивного ставлення до об'єктів природи були: емоційна підготовка дітей до зустрічі з об'єктами природи і безпосередній контакт з ними; створення умов для прояву позитивних емоційних реакцій і спонукання дітей до активного прояву їх. Не досягалось при використанні таких мето-

дів і прийомів: ігрові вправи, описи та розповіді вихователя, використання віршів, загадок, спостережень за об'єктами природи.

Дитячий садок і сім'я повинні працювати в єдності. Успішним екологічне виховання дітей у сім'ї може бути лише тоді, коли батьки розуміють його мету і завдання, шляхи та форми їх реалізації. А для цього потрібні знання. Допомогти батькам в оволодінні знаннями про екологічне виховання – завдання вихователів дошкільного закладу.

У своїй роботі з вихователями та батьками ми звертали їх увагу на те, що формування у дітей перших екологічних уявлень неможливо без розвитку емоційної сфери та естетичних сприймань, лише таке поєднання допоможе дітям зрозуміти складні зв'язки, які існують між об'єктами природи. Старші дошкільники можуть усвідомити, що таке жива природа: все живе дихає, пересувається і розвивається; об'єкти природи потребують догляду. А для цього необхідні систематичні спостереження, цікаві розповіді дорослих, використання художньої літератури як в дитячому садку, так і в сім'ї.

Слідуючий напрямок в роботі з вихователями та батьками був спрямований на організацію та педагогічне керівництво практичною діяльністю дітей з екологічного виховання. З цього плану особлива роль належить сім'ї, адже сім'я може створити більше умов для організації практичної діяльності дітей. Працюючи вдома та на приватних ділянках, батьки власним прикладом вчать дітей необхідним умінням та навичкам по догляду за об'єктами природи. Незмущеність взаємин, тактовні пояснення, зауваження та допомога сприяли кращому засвоєнню практичний дій: полити, розпушити, підв'язати, нагодувати, напоїти. Таке відношення батьків до оточуючої природи є для дітей взір-

цем для наслідування. Вказівки дорослих, пояснення і контроль допомагають дітям оволодіти практичними навичками. Така система роботи сприяла єдності у вирішенні мети та завдань екологічного виховання.

Проведена робота дозволила виділити три основні групи /блоки/ педагогічних умов, які сприяють забезпеченню і ефективності роботи дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання дітей. Умовно ці групи можна визначити таким чином:

1. Умови, спрямовані на забезпечення єдності мети і змісту в екологічному вихованні в дитячому садку і в сім'ї.

2. Умови, які забезпечують взаємодію методів роботи з екологічного виховання дітей в дитячому садку і в сім'ї.

3. Встановлення спільних та специфічних форм і методів роботи дитячого садка і сім'ї при спрямовуючій ролі дошкільного закладу.

Єдність мети і змісту з екологічного виховання дошкільників проходили через всі етапи роботи в пропонованій нами програмі.

Реалізуючи дослідно-експериментальну програму по екологічному вихованню дітей в дитячому садку і в сім'ї, ми послідували подачу нових знань з формуванням у дітей естетичних, моральних почуттів до об'єктів природи, а також практичних умінь і навичок.

На першому етапі роботи перед вихователями і батьками була поставлена мета: формувати уявлення про тварин, рослин як про живих істот, життя яких залежить від задоволення таких потреб як їжа, вода, і якісний їх склад.

Основною метою другого етапу в роботі дитячого садка і сім'ї було познайомити дітей з потребою живого в повітрі і якісним складом останнього, а також з необхідністю задоволення цієї потреби у рослин, людей і тварин.

Метою третього етапу спільної роботи дитячого садка і сім'ї було познайомити дітей з взаємвідносинами, які існують між живою природою /рослинами, тваринами/ і неживою природою /температурою повітря, землі, води/.

Для ознайомлення дітей з залежностями, які існують між об'єктами живої природи, було запропоновано дітям на прогулянці звернути увагу на найдоступніші об'єкти - птахів і комах, яких часто можна побачити на ділянці дитячого садка.

У ході проведення формуючого експерименту ми постійно звертали увагу дітей на якісний склад об'єктів неживої природи і його значення для життя живих об'єктів. Порівнюючи чисті і брудні об'єкти, діти вчилися знаходити між ними різницю: чисті вода і повітря прозорі, земля пухка, м'яка; установлювати значення їх якісного складу для життя живих об'єктів.

Четвертий етап, метою якого було познайомити дітей з залежностями, що існують між об'єктами живої природи, вчити встановлювати прямі і зворотні зв'язки, був підсумком спільної роботи дитячого садка і сім'ї. Для досягнення цієї мети ми спиралися на сформовані на попередньому етапі уміння установлювати причинно-наслідкові зв'язки в неживій і живій природі.

Результати проведеної роботи, міркування дітей вдома та в дитячому садку, їх дії по відношенню до об'єктів природи, спостереження за дітьми дозволили нам стверджувати, що знання, набуті дітьми в дитячому садку і закріплені в сім'ї, свідчать про розуміння ними залежностей життя одних істот від інших. Уявлення про причинно-наслідкові зв'язки між діяльністю людини і природи допомогли дітям зрозуміти наслідки її впливу на об'єкти природи. Знаходячись серед об'єктів природи, діти виявляють належні естетичні та моральні почуття.

В розробці програми з екологічного виховання, яка б забезпечувала єдність його змісту в дитячому садку і сім'ї, ми спиралися на програму формування бережного відношення до природи у дітей /на матеріалі ознайомлення з тваринним світом/, розроблену в дослідженні З.П.Плохій¹.

В нашому дослідженні була впроваджена така послідовна програма дослідно-експериментальної роботи з дітьми в дитячому садку і в сім'ї з екологічного виховання дітей: уявлення про тварин, рослин як про живі істоти; загальні і змінні ознаки живого і неживого в природі; потреба живого в їжі, воді і якісному їх складі; зв'язки між живою природою /рослинами, тваринами/ і живою природою /температурою повітря, землі, води/; прямі і зворотні взаємозв'язки між об'єктами живої природи; практична спрямованість роботи з екологічного виховання дітей.

Головну роль в екологічному вихованні дошкільників у дитячому садку і в сім'ї ми відводили спостереженням: лише через безпосередні спостереження дитина може накопичувати фонд конкретних уявлень і почуттів. Відчуття при спостереженні природи емоційно збагачують дитину, що сприяє засвоєнню моральних правил ставлення до неї і в свою чергу веде до формування гуманних почуттів і інтересу до природи. Велику роль в сприйманні об'єктів природи, у формуванні позитивного ставлення до них мають короткі емоційні розповіді вихователя. Знаходячись біля водойми, вихователь розповідає дітям про чудову рослину латаття біле, ставковика, бабку². Подібні розповіді можуть бути запропоновані для читання батькам з метою дальшої передачі інформації їх дітям, та виховання естетичних та моральних почуттів. Уміння дітей бачити в об'єк-

¹ Організація формуючого експерименту була проведена за методикою та під керівництвом З.П.Плохій.

² Розповіді з методичного посібника Н.Ф.Яришевої "Дошкільникам про ліс, луки, водойми".

тах природи естетичну цінність, проявити позитивні емоції, впливало на формування їх морального ставлення до даних об'єктів. Позитивним почуттям діти вчилися, наслідуючи приклад дорослих /дати естетичну оцінку об'єктам природи, порівняти природничі об'єкти з іншими об'єктами, ласкаво промовляти до тварин і рослин, доглядати за ними/.

Пропонуючи батькам "домашні завдання" для виконання їх разом з дітьми, ми враховували те, що діяльність дітей повинна бути цікавою, практично значимою не лише для дітей а й для батьків. У цьому плані цінні фенологічні спостереження, нескладні досліди.

Так, продсвжуючи закріплювати знання дітей про те, що рослинам для росту потрібна вода, батькам разом з дітьми було запропоновано такий дослід: одну гілочку верби поставити в стакан з водою, а другу - в порожній стакан. Спостерігаючи разом з дітьми, зробити висновок: рослині для росту і розвитку потрібна вода, без води рослина не росте. Дослідна робота сприяла формуванню інтересу до вивчення рослин, впливала на виховання бережливого ставлення до них. Батьки на власному досвіді переконалися в тому, що їх діяльне, добийливе ставлення до оточуючого світу є стимулом для підвищення активності дітей, яка проявлялася в різних сферах /догляд за рослинами, тваринами вдома і в дитячому садку/.

Виходячи з того, що завдання екологічного виховання полягає у формуванні умінь і навичок використовувати знання про природу в різних видах діяльності, вихователь вдається з цією метою до дидактичних ігор: "Живе - неживе", "Хто що їсть", "Хто кому потрібен". Ці ігри допомагають закріплювати знання дітей, визначати їх рівень, а також формувати моцiйно-позитивне до них ставлення.

Вирішуючи завдання екологічного виховання дітей, ми виходи-

ли з того, що ця робота повинна мати практичну спрямованість. Відомо, що одержувати практичний досвід дитині допомагають дорослі. У них дитина вчиться окремих дій, які є взірцем для наслідування. Вказівки дорослих, роз'яснення, контроль і допомога сприяють тому, що дошкільники оволодівають практичними навичками.

Організуючи практичну діяльність самих дітей, слід керуватися такими положеннями: обов'язковою умовою педагогічного керівництва такою діяльністю повинно бути поєднання її з формуванням початкових екологічних уявлень. Така діяльність повинна супроводжуватися позитивними емоціями. Велику роль відіграє створення умов для дитячої діяльності - різноманітні об'єкти в куточку природи та на городі; раціональне розміщення, естетичність оформлення.

Проведена нами робота підтвердила доцільність використання як в дитячому садку так і в сім'ї різноманітних методів дошкільної дидактики: спостереження, бесіди, розповіді, дидактичні ігри, використання художньої літератури, діафільмів, проведення нескладних дослідів, організація практичної діяльності дітей, включаючи спільну роботу з вихователями і батьками. У дитячому садку ці методи використовуються у формі організованих занять, екскурсій прогулянок і мають навчальний зміст, а в сімейному вихованні - безпосередньо в повсякденному житті з залученням дітей до спостережень, практичної трудової діяльності.

За даними проведеного нами експерименту взаємодія дитячого садка і сім'ї в здійсненні екологічного виховання може бути забезпечена такими формами: батьківські збори, консультації, батьківські куточки, спільна робота дорослих /вихователів і батьків/ та дітей тощо.

Зміст роботи з батьками відповідає роботі, яка проводилася

вихователем з дітьми і мав декілька напрямків: екологічна просвіта батьків, організація спільних видів діяльності дитячого садка і сім'ї, навчання педагогічно грамотній організації сімейних екскурсій і прогулянок в природу, нескладні досліди разом з дітьми на приватних садових ділянках, педагогічний вплив на батьків через дітей, організація педагогічної бібліотеки та ін.

Порівняльний аналіз результатів експериментальної роботи в кінці навчального року з дітьми старшого дошкільного віку показав, що уявлення вихователів і батьків про екологічне виховання дітей за період дослідної роботи змінилися як в контрольній, так і в експериментальній групах, про що свідчать одержані дані. Результати бесід з дітьми показали, що батьки стали більше бувати з дітьми на прогулянках в природі. В експериментальній групі перебування батьків з дітьми на прогулянці в природі складало 98%, а в контрольній - 50% /відповідно 40% і 46% до початку експерименту/. Аналіз дитячих відповідей дозволив визначити значні зміни знань, почуттів, умінь та навичок у дітей експериментальної групи. Їх відповіді відрізнялися наявністю естетичних оцінок, емоційних переживань, конкретних відомостей про взаємозв'язки в природі, які самостійно, лише шляхом особистих спостережень одержати неможливо. Тут необхідні знання, емоції, практичні навички, отримані за допомогою дорослого і уточнені під час спільних спостережень. Така інформація має велику виховну цінність, оскільки вона підтверджена найавторитетнішими людьми - батьками.

Спільна робота дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання сприяла гуманізації почуттів у дітей /здатності виявляти співчуття, чуйність до живої істоти/, що базується на розумінні екологічних зв'язків.

За рівнем сформованості знань про умови, необхідні для житт-

тя живих об'єктів, і про залежності, які існують в природі, почуттів, практичних умінь і навичок діти були умовно поділені на три групи.

1. Діти з високим рівнем - усвідомлюють необхідність дбайливого ставлення до природи, розуміють умови, необхідні для життя тварин і рослин, дотримуються правил бережливого поводження з об'єктами природи, чуйні - 88%.

2. Діти з середнім рівнем - усвідомлюють необхідність бережливого поводження з об'єктами природи, але не аргументують це умовами, необхідними для життя об'єктів природи, чуйні, але вони не уміють реалізувати правила дбайливого ставлення до природи - 12%.

3. Діти з низьким рівнем - не розуміють значення природи і байдужі до неї, не володіють навичками природокористування. Після експерименту дітей низького рівня не було.

Дітей контрольної групи можна співвіднести таким чином:

I - рівень - 28%, II - рівень - 67%, III - рівень - 5%.

Після проведеної роботи більшість батьків /82%/ стали віддавати перевагу методам безпосереднього спілкування дітей з природою /в констатуючому експерименті 85% батьків вважали необхідним вести роз'яснювальну роботу, тобто надавали перевагу словесним методам у роботі з дітьми/.

Більш змістовно, з розумінням говорили батьки про суть екологічного виховання. 69% батьків відзначили, що екологічне виховання - це розуміння дітьми необхідності і важливості природи, усвідомлення взаємозв'язків між її об'єктами. Решта батьків /31%/ відповіли, що це виховання любові до всього живого, чого можна досягти кропіткою працею і систематичними спостереженнями в природі. Батьків, які б нічого не відповіли, не було.

Робота з батьками протягом року, часті зустрічі з ними, бесіди, анкетування допомогли нам умовно поділити батьків за рівнем готовності до екологічного виховання на три групи. Високий рівень активності /5 балів/ - батьки проявляють велику особисту зацікавленість, з власної ініціативи приймають участь в заходах з екологічного виховання; середній рівень активності /3 бали/ - батьки допомагають порадами, приймають участь в заходах лише на прохання вихователя; низький рівень активності /1 бал/ - в цілому батьки згодні з проблемами екологічного виховання, але конкретної участі в заходах не приймають.

Таблиця I

Рівні готовності батьків
до екологічного виховання дітей експериментальної
і контрольної груп до і після проведення експерименту

Рівні	Високий рівень 5 балів	Середній рівень 3 бали	Низький рівень 1 бал
	Кількість батьків, %		
<u>Експериментальна група</u>			
До експерименту	11	50	39
Після експерименту	53	37	10
<u>Контрольна група</u>			
До експерименту	12	51	37
Після експерименту	20	57	23

Порівнюючи результати активності батьків контрольної і експериментальної групи, до і після проведення експерименту, можна переконалися в ефективності проведеної роботи. Більша частина батьків /53%/ прийняла саму активну участь в роботі з екологічного виховання дітей /до експерименту - 11%/. У ставленні бать-

ків контрольної групи до екологічного виховання відбулися незначні зміни в порівнянні з результатами, одержаними до початку експерименту /12% і 20%/. Як видно з цифрових даних, загальний рівень готовності батьків експериментальної групи до екологічного виховання становить 116 балів /із 150 можливих/, але при дальшій роботі потенційні можливості у цій групі батьків ще є.

Таким чином, запропонована нами система роботи дитячого садка і сім'ї розширила уявлення вихователів, батьків і дітей про ставлення до природи. За цей період відбулися значні зміни в уявленнях дітей про живу і неживу природу, про зв'язки і залежності, які існують між ними що привело до розуміння умов, необхідних для життя живих об'єктів і людей, про доцільність всього живого на землі і усвідомлення того, що в природі всі один одному потрібні.

Експериментальна робота вплинула також і на більш активне виявлення дітьми турботи про об'єкти природи. Дошкільники набули практичних умінь і навичок по догляду за рослинами і тваринами. Вони годували птахів у дворі і на балконі, доглядали за рослинами і домашніми тваринами, вирощували розсаду, підживлювали городину, огороджували мурашник, лікували кошеня та ін.

У контрольній групі також підвищився рівень сформованості елементів екологічної вихованості дітей. Але розрив між судженнями і реальною поведінкою дошкільників залишився значним.

Контрольний експеримент показав зміни в розподілі дітей на підгрупи в залежності від рівня сформованості знань дітей про умови, необхідні для життя природи, від виявлення почуттів, практичних умінь і навичок. В експериментальній групі кількість дітей високого рівня зросла від 28% до 88%, що становило 26 дітей із групи в 30 осіб. Дітей, які б відповідали найнижчому рів-

ню, до кінця року вже не було. У контрольній групі за цей час також відбулися зміни, але вони були мало помітними.

Після проведеної роботи батьки стали проявляти більшу зацікавленість в екологічному вихованні дітей. Почастішали спільні прогулянки з дітьми в природу, батьки почали віддавати перевагу безпосереднім контактам дітей з природою. Вихователі більш цілеспрямовано стали проводити екологічне виховання дітей, урізноманітнювати форми і методи роботи з дітьми. Встановлений тісний взаємозв'язок в роботі дошкільного закладу з сім'єю, почали більш ефективно використовуватися форми спільної роботи з сім'єю: батьківські збори, екскурсії і прогулянки, трудова діяльність дітей і дорослих /вихователів і батьків/, свята в природі та ін.

Порівняльний аналіз даних контрольної і експериментальної груп переконливо свідчить про достовірність експериментальної методики спільної роботи дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання дітей.

У висновках представлені основні результати дослідження, які підтверджують нашу гіпотезу про необхідність цілеспрямованої системи роботи з екологічного виховання дітей в дитячому садку і сім'ї.

Вивчення досвіду екологічного виховання дітей дошкільного віку в дитячих дошкільних закладах і в сім'ї переконливо доводить, що дитячий садок проводить певну роботу з сім'єю з екологічного виховання дітей. Однак ця робота ведеться не систематично, не цілеспрямовано, не реалізуються всі можливості для розвитку у дітей інтересу до природи, для формування позитивних до неї почуттів. Педагогічна просвіта батьків з даного питання, як правило, не здійснюється.

Провідна роль в поліпшенні екологічного виховання дошкіль-

ників належить дошкільному закладу, вихователю. Однак, вихователь, навіть при належному рівні готовності до цього виду діяльності, самостійно вирішити цю проблему не зможе, необхідна підтримка батьків та інших ланок соціального оточення. Усвідомлене бережливе і дбайливе ставлення до природи формується у дошкільників при наявності у них емоційних переживань щодо об'єктів природи, перших екологічних уявлень про цілісність природи, подальше поглиблення яких здійснюється в процесі навчання дітей встановлювати послідовність залежностей між різними об'єктами природи та в процесі практичної діяльності.

Ефективність дбайливого ставлення до природи досягається шляхом поєднання знань про природу і практичної діяльності, спрямованої на виявлення турботи про її об'єкти шляхом розвитку позитивних почуттів, а також створення атмосфери відповідної поведінки в природі не лише в умовах дитячого садка, а й вдома.

Виявлений в сімейному вихованні і в практиці дитячого садка недостатній рівень екологічного виховання дітей дошкільного віку пояснюється недосконалістю змісту цього процесу, недостатнім використанням спільних форм роботи дитячого садка і сім'ї, а також відсутністю координації їх дій.

Проведена робота дозволила виділити три основні групи /блоки/ педагогічних умов, які забезпечують взаємодію і ефективність роботи дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання дітей: єдність мети і змісту екологічного виховання дітей в дитячому садку і сім'ї, взаємодія і наступність у методах роботи, педагогічний вплив і координація використання спільних форм і методів роботи з боку дитячого садка.

Перше, що потребує вирішення в роботі з екологічного виховання, це забезпечення засвоєння дітьми необхідних знань про

об'єкти природи, оволодіння нормами бережливого до них ставлення, залучення до практичної діяльності.

Друге, що забезпечує взаємопослання методів роботи дитячого садка і сім'ї: це використання в умовах дитячого садка різноманітних методів дошкільної дидактики /спостереження, бесіди, розповіді вихователів, дидактичні ігри, практичне діяльність та ін./ переважно у формі організованих занять і більш широке практичне використання цих методів батьками в повсякденному житті сім'ї. При цьому робота дитячого садка має навчальний зміст, а функція сім'ї полягає, в основному, в засвоєнні та закріпленні набутих знань, оволодінні навичками практичної поведінки в природі, формуванні позитивно-емоційного до неї ставлення.

Третє, що потребує вирішення в спільній роботі дитячого садка і сім'ї, це встановлення і використання з боку дитячого садка різноманітних форм роботи, які б забезпечували допомогу сім'ї у вирішенні завдань екологічного виховання.

Ми не претендуємо на вичерпність можливих засобів, які сприяють ефективності роботи в цьому напрямку. Перелік їх може бути досить широким. На основі експериментальної перевірки ми стверджуємо доцільність і результативність саме цих умов при наявності їх взаємодії і систематичності використання.

Розроблена в дослідженні система спільної роботи дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання дітей може бути ефективно використана на практиці, в системі підготовки і підвищення кваліфікації дошкільних педагогів та в педагогічній просвіті батьків.

Разом з тим актуальність і життєва необхідність вирішення даної проблеми вимагає вивчення і дальшого дослідження таких питань, як використання елементів народної педагогіки, вивчення і

використання самобутності природи України в умовах становлення і розвитку національного дитячого садка.

Основні положення дисертації відображені в наступних публікаціях:

1. К. Д. Ушинский об использовании природы в подготовке детей к школе: Сборник материалов Всесоюзной научно-практической конференции "Педагогическое наследие К. Д. Ушинского в современной практике дошкольного воспитания" - Одесса, 1991. - С. 74-76.

2. Взаємозв'язок роботи дитячого садка і сім'ї з екологічного виховання дітей // Проблеми розвитку психолого-педагогічної науки у науково-технічній творчості молоді. Збірник наукових праць студентів, аспірантів і стажистів: К., КДПІ. - 1991. - С. 55-58.

3. Преемственность в работе детского сада и семьи по экологическому воспитанию детей // Гуманізація виховання і навчання дітей дошкільного віку: Матеріали науково-практичної конференції. - Рівне, 1992. - С. 75-76.

Підписано до друку 26.03.1993р. Об'єм 1,2. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Тир. 100. Ям. 139. Безплатно.

ЛОД КДПІ ім. Драгоманова, Київ. Пирогова, 9.